

Dr hab. Susi Ferfoglia, prof. UPJPII
Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie
Instytut Muzyki Kościelnej

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Alicji Habza „Kultura muzyczna wybranych sanktuariów maryjnych zachodniej Lubelszczyzny. Tradycje muzyczne i przemiany ludowej pobożności w maryjnych miejscach kultu”, napisana pod kierunkiem dr.hab. Tomasza Rokosza, prof. KUL oraz promotora pomocniczego dr. Andrzeja Gładysza, na Wydziale Nauk Humanistycznych, Lublin 2025

Ocena rozprawy doktorskiej

Głównym celem badawczym rozprawy doktorskiej mgr Alicji Habza p/t „Kultura muzyczna wybranych sanktuariów maryjnych zachodniej Lubelszczyzny. Tradycje muzyczne i przemiany ludowej pobożności w maryjnych miejscach kultu” jest kompleksowa rekonstrukcja i analiza kultury muzycznej wybranych sanktuariów maryjnych zachodniej Lubelszczyzny. Autorka podejmuje problematykę wieloaspektową, sytuującą się na styku muzykologii, etnologii oraz geografii historycznej czy sakralnej.

Recenzję podzieliłam na cztery główne części:

1. Ocena formalnej struktury pracy
2. Ocena problematyki badawczej
3. Ocena zawartości pracy
4. Ocena metodologii i warsztatu badawczego

1. Ocena formalnej struktury pracy

Recenzowana rozprawa doktorska charakteryzuje się wzorową, logiczną strukturą. Całość materiału została ujęta w pięciu rozdziałach, które tworzą spójny ciąg argumentacyjny. Każdy z rozdziałów został precyzyjnie podzielony na mniejsze jednostki (podrozdziały). Taki podział sprzyja przejrzystości wyводу i pozwala na wieloaspektowe naświetlenie głównego tematu, jakim jest kultura muzyczna wybranych sanktuariów maryjnych zachodniej Lubelszczyzny.

Logika wyводу jest klarowna, logiczna i konsekwentna, dzięki czemu czytelnik łatwo podąża za tokiem rozumowania Autorki. Każdy kolejny rozdział naturalnie wynika z poprzedniego, co wzmacnia spójność całej pracy.

Autorka konsekwentnie realizuje zasadę dedukcyjną – od ogółu do szczegółu, co pozwala czytelnikowi na płynne przejście od szerokiego kontekstu kulturowego do wnikliwej analizy praktyk muzyczno-religijnych w wybranych sanktuariach.

Konstrukcja pracy jest w pełni poprawna, a podział treści odzwierciedla dojrzały warsztat badawczy Autorki.

2. Ocena problematyki badawczej

Centralnym punktem pracy jest kwestia przetrwania i kondycji tradycji muzycznych w dobie gwałtownych przemian ludowej pobożności. Autorka trafnie diagnozuje, że kultura muzyczna zachodniej Lubelszczyzny znajduje się w fazie zanikania, co nadaje pracy charakter ratowniczej dokumentacji niematerialnego dziedzictwa. Problematyka ta nie ogranicza się do pasywnego opisu, lecz staje się naukową próbą utrwalenia specyfiki regionu przed jej ostateczną unifikacją lub zapomnieniem.

Autorka stawia problem badawczy w sposób gradacyjny, badając relację między uniwersalnym kultem maryjnym a jego lokalną egzemplifikacją. Badawczym wyzwaniem było wykazanie, w jaki sposób konkretne ośrodki (Chodel, Kazimierz Dolny, Księżomierz, Wąwolnica) budują swoją unikalną „muzyczną genius loci”. Problem ten został rozwiązany poprzez analizę pieśni i legend jako nośników lokalnej pamięci zbiorowej.

Ważnym elementem problematyki jest próba uporządkowania repertuaru według jego roli w przestrzeni sakralnej. Autorka analizuje śpiewy nie tylko jako teksty i melodie, ale jako elementy rytuału (np. śpiewy przy odsłonięciu obrazu). Pozwala to na ukazanie muzyki w jej naturalnym środowisku kultowym, co jest kluczowe dla zrozumienia dynamiki funkcjonowania sanktuariów.

W pracy zarysowuje się intrygujący problem badawczy dotyczący współczesnych form pobożności, co widać na przykładzie analizy repertuaru z Kazimierza Dolnego (dokumentacja z kanału YouTube o. Rogera OFM). Choć Autorka skupia się na warstwie faktograficznej, samo wprowadzenie tego materiału do rozprawy naukowej stawia pytanie o granice między tradycyjną pieśnią ludową a współczesną piosenką religijną.

Mimo rzetelnego osiągnięcia założonego celu dokumentacyjnego, w ocenie problematyki badawczej należy wskazać na pewien niedosyt w zakresie analizy aksjologicznej. Nie wszystkie

zebrane utwory prezentują wysokie walory artystyczne (zarówno w warstwie tekstowej, jak i muzycznej), jednak Autorka nie poddaje ich głębszej weryfikacji teologiczno-liturgicznej.

W związku z tym, jako perspektywiczne rozszerzenie problematyki badawczej, jawi się postulat przeprowadzenia krytycznej selekcji materiału. Kolejnym krokiem badawczym mogłoby być rozstrzygnięcie:

- Które z udokumentowanych utworów posiadają walory predestynujące je do użytku w oficjalnej liturgii rzymskokatolickiej?
- Które z nich winny pozostać w sferze tradycji paraliturgicznej, służąc wyłącznie podtrzymywaniu lokalnego kolorytu i kultury maryjnej?

Tak sformułowana problematyka pozwoliłaby na przejście od etapu opisu (deskrypcji) do etapu wartościowania (oceny), co w dobie postępującej sekularyzacji i jednocześnie przenikania elementów świeckich do sfery sacrum, byłoby niezwykle cennym wkładem w naukę o muzyce religijnej.

Sformułowane przez Autorkę pytania badawcze są jednak w pełni uzasadnione na obecnym etapie jej pracy, a zebrany materiał stanowi solidny fundament do takich przyszłych analiz.

3. Ocena zawartości pracy

Zawartość merytoryczna pracy jest bogata i oparta na unikatowym materiale źródłowym.

1. Kontekst i narracja (Rozdziały I–II): Autorka trafnie osadza problematykę w szerokim kontekście maryjnych miejsc świętych w kulturze ludowej, a następnie zawęża analizę do terenu Lubelszczyzny, badając obecność sanktuariów w pieśniach i legendach. Stanowi to logiczny fundament dla dalszych rozważań.
2. Topografia i systematyka materiału (Rozdziały III–IV): Skupienie uwagi na wybranych ośrodkach (Chodel, Kazimierz Dolny, Książomierz, Wąwolnica) pozwala na wnikliwą analizę lokalnych tradycji. Szczególnie wartościowe jest przedstawienie przez Autorkę kontekstu historycznego oraz wyodrębnienie precyzyjnych kategorii śpiewów dla każdego z tych miejsc:
 - śpiewów zawartych w lokalnych źródłach (śpiewniki i modlitewniki),
 - śpiewów funkcjonalnych (moment odsłonięcia i zasłonięcia cudownego obrazu),
 - śpiewów wotywnych i pochwalnych (pieśni „ku czci”).
 - w jednym wypadku (Sanktuarium Matki Bożej Zwiastowania w Kazimierzu Dolnym) obecny jest też repertuar piosenek religijnych

3. Analiza żywej tradycji (Rozdział V): Kulminację pracy stanowi rozdział poświęcony analizie śpiewów na tle przemian religijnych tradycji muzycznych. Bardzo trafnym zabiegiem jest włączenie do tej części nabożeństw majowych, które Autorka analizuje jako egzemplifikację żywej pobożności ludowej. Pozwala to na ukazanie, w jaki sposób tradycyjne formy muzyczne funkcjonują we współczesnym kontekście kultowym i jak adaptują się do zmieniających się realiów religijnych.

Rozprawę otwiera precyzyjnie przygotowany wykaz skrótów oraz wstęp. Szczególną uwagę zwraca wnikliwe wprowadzenie, w którym Autorka dokonała rzetelnej kwerendy i przedstawiła obecny stan badań. Kluczowym elementem tej części jest jasne sformułowanie uzasadnienia podjęcia tematu – Autorka słusznie wskazuje na pilną potrzebę udokumentowania zanikającej kultury muzycznej oraz ludowej obrzędowości na terenie zachodniej Lubelszczyzny. Takie podejście nadaje pracy charakter dokumentacyjny, co podnosi jej wartość naukową.

4. Ocena metodologii i warsztatu badawczego

Autorka wykazała się biegłością w posługiwaniu się warsztatem badawczym, dobierając narzędzia adekwatne do złożonego, religioznawczo-muzykologicznego charakteru pracy. Przyjęta strategia badawcza opiera się na interdyscyplinarności, co pozwala na wielopłaszczyznową interpretację zjawisk.

1. Perspektywa historyczno-geograficzna: w pracy wyraźnie zaznaczony jest zwrot w stronę metodologii historycznej, ze szczególnym uwzględnieniem geografii historycznej czy nawet - można by za Autorką powiedzieć - geografii sakralnej. Pozwala to na precyzyjne osadzenie badanych sanktuariów w przestrzeni sakralnej regionu i zrozumienie ewolucji ich oddziaływania na przestrzeni wieków.
2. Etnograficzne badania terenowe: kluczowym i niezwykle wartościowym elementem metodologii są badania bezpośrednie. Autorka oparła swój wywód na:
 - o technice wywiadu: pozwalającej na dotarcie do żywej pamięci mieszkańców i depozytariuszy tradycji;
 - o metodzie obserwacji uczestniczącej: która zasługuje na szczególne wyróżnienie - umożliwiła ona Autorce uzyskanie autentycznego obrazu kulturowego sanktuariów „od środka”. Uczestnictwo w sytuacjach naturalnych, niewywołanych sztucznie, gwarantuje najwyższą rzetelność opisu obrzędowości i zachowań religijnych.

3. Dokumentacja muzyczna i analityczna: niezwykle cennym wkładem naukowym Autorki jest dokonany przez nią zapis melodii. Przeniesienie żywego wykonania na zapis nutowy stanowi trwałą dokumentację ginącego repertuaru i pozwala na poddanie go rygorystycznej analizie muzykologicznej.
4. Synteza i interpretacja: proces badawczy wieńczy metoda analizy i interpretacji zaobserwowanych zjawisk. Autorka sprawnie zestawia perspektywę lokalną (mikroskala wybranych sanktuariów) z szerszym kontekstem globalnym (ogólne tendencje w kulturze ludowej). Dzięki temu praca nie ma jedynie charakteru opisowego, ale stanowi istotny głos w dyskusji nad przemianami współczesnej pobożności.

Zastosowana metodologia jest w pełni adekwatna do przedmiotu badań. Połączenie rzetelnej kwerendy źródłowej (w tym starodruków i rękopisów) z nowoczesnym warsztatem etnomuzykologicznym i antropologicznym pozwoliło Autorce na stworzenie spójnego i naukowo doniosłego obrazu kultury muzycznej zachodniej Lubelszczyzny.

Konkluzja:

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi rzetelne i wartościowe studium nad kulturą muzyczną zachodniej Lubelszczyzny. Autorka w sposób kompetentny połączyła kwerendę źródłową z wymagającymi badaniami terenowymi, co pozwoliło na ocalenie od zapomnienia i naukową dokumentację unikatowego repertuaru maryjnych ośrodków kultowych.

Mimo zarysowanych w recenzji obszarów, które mogą stać się przedmiotem dalszych pogłębionych analiz teologiczno-muzycznych (szczególnie w zakresie wartościowania artystycznego i liturgicznego zebranego materiału), praca w pełni realizuje postawione przed nią cele badawcze. Wykazana biegłość w posługiwaniu się warsztatem naukowym, logiczna struktura oraz doniosłość dokumentacyjna zgromadzonego materiału pozwalają na wysoką ocenę końcową dzieła.

W związku z powyższym, stwierdzam, że praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i w pełni nadaje się do dopuszczenia do kolejnych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora.

Kraków, 5 stycznia 2025 r.

Suni Tefoglie